

Papp Richárd

„MINDENNAPI KENYERÜNK”

A millennium és a „megszentelt hagyományok” jelentései a Vajdaságban

Korábbi tanulmányaimban számos példán át mutattam rá a vallás integratív, kulturális jelentéseire kisebbségi környezetben. A jelen tanulmány e jelenségkörnek egy újabb aspektusát kívánja bemutatni.

A 2000–2001. év többek közt a millenniumi ünnepségsorozat éve volt a Kárpát-medencei magyarság életében. A kisebbségi magyar közösségek így több rítussorozat átélésével tudatosíthatták önmaguk számára – az egyetemes magyar kultúrához való tartozás kifejezése által – a lokális-regionális, kisebbségi-etnikai csoportazonosságuk keretein túlmutató összetartozásukat.

Az eddig elmondottak fényében felmerül a kérdés: a kisebbségi identitás e szimbolikus-kognitív kiterjesztése hogyan kapcsolódik a vallási, rituális tartalmakhoz? Milyen szakrális jelentések fonódnak egybe a nemzeti tér és idő tartalmaival? E kérdésekre egy zentai millenniumi rítus kapcsán keresem válaszlehetőségeinket.

Az említett rítus a Kárpát-medencei magyarság egészére kiterjedő Millenniumi Sokadalom elnevezésű rítussorozat délvidéki eseményeinek záróeseménye volt 2001. július 29-én, vasárnap.

A Délvidéki Millenniumi Sokadalom ünnepségsorozat hivatalos műsorfüzetének első lapján olvasható megnevezés: „mindennapi kenyérünk” is sokat elárul fenti kérdéseink szempontjából a vallás, a kisebbségi kultúra és a nemzettudat összefüggéseiről.

Erre utal a rítus helyszíne is, a millenniumi emlékkút és környezetének szakrális tere, ahol a következőkben bemutatottak egyszerre mélyítik el a kisebbségi kultúra biztonságos környezetéhez és a „saját” valláshoz való kötődés jelentéstartalmait:

„Azért van itt ez az ünnepség, a magyar nemzet ünnepe, mert itt, Zentán most épül ez az új magyar templom.” „Nagyon fontos ez nekünk, hogy a millennium, az ezeréves összetartozás itt legyen, ebben a környezetben, mert ez itt ennek a szigete.” „Nekünk ez a megtartó erő itten, már biztos, hogy elfogynánk a háborúk

meg az elvándorlások után, ha nem lenne nekünk a múltunk, ami keresztény és magyar itten is meg a határon túl is mindenfelé” – fogalmaztak a rítus résztvevői.

Felmerül a kérdés a hallottak kapcsán, mit jelent a zentai magyar közösség számára ez az „új magyar templom”, amely az „ezeréves összetartozás szigete” számukra, a saját kultúra, az etnikai és nemzeti identitás, valamint a vallási reprezentáció komplex összefüggésrendszerében.

A beszélgetőtársaim által említett, az elemzendő rítus helyszínéül szolgáló tér a Zentán napjainkban is épülő, a helyiek által „*emléktemplom*”-nak nevezett szakrális épületegyüttest jelenti. A zentai magyarság túlnyomó része a katolikus felekezethez tartozik, s jelenleg öt templomot tart fenn. E templomok mellé épül föl az említett emléktemplom is.

Felmerülhet a kérdés, miért lehet szüksége a zentai magyarságnak új templomra a már meglévők mellett.

A városrendezés ügyeiben is jártas egyik értelmiségi interjúalanyom a következőket mondta minderről: *„Az új templomra azért van szükség végeredményben, mert a Kertek részében (ahogyan Zentának ezt a részét nevezik) van a legtöbb hívő, és a kis templomkába (értsd: kápolnába) nem férnek be. A másik az, hogy ennek a templomnak az építése egybeesett a zentai csatának a 300. évfordulójával.”* Az idézettek egybevágóan más interjúrészleteimmel is a „Kertek” világából. *„Elég hosszan köllött várakozni, hogy az a közösség, ahol végeredményben Zenta katolikusságának a legnagyobb része, 8000 hívő él, és egyik egyházközösség sem rendelkezik ekkora lélekszámmal, és itt vallásgyakorlók is az emberek, a legvallásosabbak maradtak itt Zentán.”*

A zentai csatáról¹, a magyar nemzethez való kapcsolódás jelképéről és annak szerepéről a zentai magyarság kollektív emlékezetében pedig *„tudni köll, hogy nekünk, zentaiak számára nem sok történelmi esemény maradt fenn, s a történelmi öntudatunk is evégett nem tud fürdőzni annyi nagy eseményben. Ezért a zentai csata az itteni magyarok szellemi alapja, s csak erre tud támaszkodni.”*

Ez a történelmi esemény tehát egy olyan „kapcsolódási pont” a zentai magyarok számára, amellyel ki tudják fejezni, meg tudják erősíteni közösségükben a nemzeti történelemhez és a magyar nemzethez való tartozásukat. A Szent Teréz-templom (mármint a régi, a hívek által már rég „kinőt” kápolnával átellenben épülő új) felépülésének oka így egyrészt nevezhető „funkcionálisnak”, azaz az itt élők vallásos igénye régóta várt kielégítésének, másrészt – előző interjúrészleteim egyikéhez kapcsolódva – „*reprezentatív*” oka is van, kifejezni a magyar nemzethez és ezáltal a saját kultúrához való tartozást a vallási környezet ismételt igénybevételével.

Épülésének folyamatát nyomon követi a város közvéleménye (de a vajdasági magyarok többi közössége is tud róla a régióban, hiszen az egész regionális-kisebbségi magyar közösség számára fontos esemény, a saját kultúra kifejezésének „*kinyilvánított*”, látható jelképe), amely megegyezni látszik az imént írottakkal: *„Nagyon örülök ennek a templomnak pont azért, mert az önmagunkba vetett hitet is kifejezi.”* „*Az emléktemplom megmutatja, hogy a magyar kultúra is ugyanolyan fontos, mint a hasznos épületek.*”

A templom munkálatai 1995-ben indultak meg egy meghívásos pályázat kiírásával, Tóth Vilmos magyarkanizsai építész nyerte meg. (Tehát nem zentai, de mégis a „saját környezet”-et jobban kifejezni tudó szakember, aki szintén vajdasági magyar „ezért érti, mit akartunk ezzel” – foglalta össze nekem ennek a részletnek a jelentőségét egy interjúalanyom.)

A templom először meglepte a zentaiakat, de amikor „megértették” – ahogy többen fogalmaztak –, hogy „miről van szó”, „szívükbe zárták” azt. Az említett templom ugyanis geometriailag három kupola egymásba metsződésével írható le, s még ezekhez fog csatlakozni egy részsút irányú, s így a szalagablakokig egy füvesített tér fogja körülvenni a templomot. A templom építési terveit ismerős a kivitelezésben segédkező zentai építész beszélgetőtársam a következőket mondta minderről: „Ezek a kupolák olyanok, mint a rügyek, a rügy pedig tavaszt jelent, egy kezdést, egy virágbomlás-várást, ugyanakkor már maga a hármasság megjelenésével is üzen.” Ebből is láthatjuk, az építők üzeni akarnak, szimbólumok által kommunikálni az ezeket a jelképeket értő és befogadó közösséggel.

Ilyen „üzenetek” a toronyok is. A három torony egyike a régi főtéri nagytemplomnak a duplatornyát veszi át ezzel visszakapcsolva a helyi közösségi tradícióhoz, illetve annak folyamatosságát is kifejezi, míg ez a kettős torony – kiegészülve egy újjal – szintén „hármasságot” alkot. A toronyok kapcsán is megfogalmazódnak jelentések: „A három torony a 300 évet is jelenti, a középső torony pedig 30 méter, ami ugyanerre utalhat.” „A 300. évforduló jelképe a diadalkapu is.” Láthatjuk, hogy még a legapróbb részletek is üzenhetnek, habár a szimbólumok ezek nélkül is konkrétan mutatják meg közvetítendő jelentéseiket (l. diadalkapu, három kupola, a „rég” torony mása stb.).

Hasonló jelentést közvetít a város lakói felé az elkészítendő templom jövőbeni – közismert – társadalmi funkciója is. A főesperes atya kérésére ugyanis az építők egy passzázzsal összekötik a templomtesteket, s így az egyik kupola leválasztásával bármilyen rendezvényt meg lehet itt tartani. A vallási vezető így nemcsak kilép – az egyházi törekvéseknek, kezdeményezéseknek megfelelően – a „zárt terek”-ből hanem „be is hozza”, integrálni tudja a magyar közösséget a saját vallási környezet „biztonságában”. A templom tehát a közösségi összefüggésekre is alkalmas tud adni az emléktemplom felépítésével.

Ennek megítélése a városi magyar közvélemény szemében egybehangzón derül ki: „Végre egy hely, ahol szemináriumokat tarthatunk, megtárgyalhatjuk a magyarsággal kapcsolatos ügyeinket!” „Nagyon örülök neki, hogy a művelődési élet meg az azonosságtudat is része ennek a gondolatnak.”

Visszatérve a „külső” látható jelképekre: voltak, akik azt hangsúlyozták, hogy „nagyon jó, hogy olyan, mint az országalma”. „Az, hogy elkezdték építeni az emléktemplomot, azért fontos, mert a teteje az országalmát szimbolizálja.”

Többen úgy interpretálták ezeket a megjegyzéseket, hogy az imént idézett „véleményalkotók” közül többen nem is mentek el megnézni az épülő emléktemplomot, hiszen akkor látták volna, hogy az országalmát „egyértelműen” a már felépített emlékkút teteje ábrázolja az emléktemplom közvetlen szomszédságában. A templom tehát már „puszta létével is kifejez valami nagyon fontosat rólunk” – mondta egy interjúalanyom, azaz már megléte is egyfajta je-

lentést hordoz, és sokak számára ez a jelentés a fontos (s amit ez „reprezentál”), s nem feltétlenül a közvetlen szimbólumok látványa.

A város lakói közül legtöbben az „országalmá”-t említették meg mint a templomhoz köthető szimbólumok legfontosabbikát, illetve mint – a fenti esetekben – egyetlen jelképét.

Az emlékkút alapmotívumát már egyértelműen az országalma adta a tervezőnek, aki így mondja el az emlékkút történetét és szimbólumainak jelentéseit: „Itt egy az egyben az országalma adta az alapmotívumot, pedig erről később tudtuk meg, hogy ez a Szent István-kút. Amit végeredményben előtte tudtunk, hogy lesz négy magyar főszentnek, azaz az Árpád-háziaknak kápolnája: Szent István-, Szent László-, Szent Imre- és Szent Margit-kápolna.² Most úgy tűnik, hogy a Szent István-kúttal lesz egybekötve mindez, de mi enélkül is megcsináltuk volna az emlékkutat. Ezt pedig a millennium hozta magával, millenniumi emlékkutat akartunk építeni. Nyilvánvaló, hogy a magyarságtudatban Szent István lényege, fontossága és a millennium, hogy ezer éve itt vagyunk, keresztények vagyunk, és megvagyunk, minden szinten összefügg.”

Milyen szimbólumok által fejeződik ki ezen „összefüggés”? A tervező ezt a következőképp foglalta össze: „Gondolkodtunk, hogy ezt a millenniumi-nemzeti gondolatot és értéket, ezt az országot kell szimbolizálni. És nyilvánvaló, ha ránézek a kútra, egyből látszik, hogy a görbe falak, meg amikor globálban nézem, szemben, akkor egy hármast dombot is leír azzal, hogy ki van emelve egy majdnem teljes kupola, ami alulról el van vágva. No, most ez megint a mi tipikus vonásunk, hogy lesajnáljuk magunkat, ez lenne a csonkított országalma, ami nemcsak a miénk, hiszen az egész magyarságtudatban tudjuk, hogy Erdély, Felvidék, Kárpát-alja is van, meg Délvidék, ami nemcsak minket, hanem Szlavóniát, Baranyát meg Muravidéket is jelenti. Ezek is ebbe tartoznak. Ez a kupola tehát ezt is jelenti. Ezért éreztük úgy, hogy az országalma és a hármast domb a régi teljes országot, az egész nemzetet tudná jelenteni a millennium jegyében. Az országalapítást maga az alma is kifejezné, plusz rajta van azért a dupla István-kereszt is.³ Azért is került az fel, mert nem akartunk feltérni rá különös dolgokat, mondjuk, úgy volt, hogy a millennium, az fölkerül, de így talán még jobb is, így is mindenki tudja, mi ez.” A szimbólumok tehát „maguktól is” beszélnek, közérthetőek a város magyar közössége számára.

A millenniumi kút és a zentai csata emléktemploma egyaránt a nemzeti kultúrához való tartozást fejezi ki. Ezáltal pedig tulajdonképpen a lokális-saját környezethez való tartozás tudatosodik ismét. A kisebbségi identitás értékelődik föl, s erősödik meg azáltal, hogy saját kultúráját a nemzet egészéhez köti. Ennek a saját kultúrához való kötődésnek elválaszthatatlan része a vallás, hiszen ebben a példában is a vallási-saját környezet ad otthont mindezeknek a kifejezhetőségére; a tudatos önmegfogalmazás a vallási tartalmakon keresztül fogalmazódik meg. „Ez nagyon jó próbálkozás, mert a mi büszkeségünknek ez az alappillére, ez a zentai csata meg az államalapítás, a millennium. A katolikusság pedig megint a másságunk kifejezése, meg hosszú időn a reménye is igazából.” „Az, hogy bírja a hitét gyakorolni, hogy reménykedni, bízni a megmaradásban, hogy van még miben bízni, a vallásban meg abban, hogy vannak még

máshol is magyarok, akikkel közös a történeted, szóval ez a kettő körforgása lelt kifejezést ebben a gondolatban, az emléktemplomban meg a kútban” – foglalták össze interjúalanyaim az iménti értelmezést. A nemzeti-kulturális és katolikus-vallási jelentések kölcsönössége domborodik ki az említett szakrális épületekhez kapcsolódó vallásgyakorlat és rítusok során is, ahogyan azt az alábbiakban is látni fogjuk. A fent elemzett zentai városrész lakóinak nagyon fontos, hogy az emlékkút mögött áll az a kereszt is, amely már egy idő óta – ahogyan nevezik – a „kistemplom” kertjében állt. Ezáltal is kifejeződhetett a vallási környezet „kilépése” a templom zárt környezetéből. „Korábban a tér üres volt, most végre megváltozott azzal, hogy az esperes úr és a kút építői méltó helyet találtak a Krisztus-keresztnek” – foglalta össze az említetteket egyikük.

A vallásos embernek tehát „üres” volt a tér szakrális tartalmak nélkül (vö. Eliade, 1996: 15–106) s ezáltal az emlékkút is ilyen maradt volna, azaz a „nemzeti-kulturális” jelentések önmagukban nem közvetítették volna számára a „teljes” saját kultúra jelentéseit a vallási szimbólumok és tartalmak nélkül. Az építők is tisztában voltak ezzel, hiszen számukra is egyértelműek az elmondottak, ahogy ez az alábbi interjúrészletből is kiderül: „Úgy éreztük, hogy ha még a keresztet is behelyezzük a kupola alá, ahol még ott van a kút is, ezzel talán még jobban szakralizálódik a hely, föl lesz fokozva a helynek a szerepe, miután oda mindennap visznek virágot, és megállnak sokan, és elmondanak egy imát, tehát ez is a helynek a fölmagasztalását segíti elő.”

A nemzeti szimbólumok jelentéstartalmai így kapcsolódnak össze a szakrális tér rituális gyakorlati jelentéseivel.⁴ Ezen kulturális összefüggésrendszert jelenítette meg a kút felszentelése a városnap alkalmával, szeptember 11-én. E rítus során így egyszerre fejeződött ki a nemzeti kultúrához való tartozás (a szimbólumok által), a vallási jelentés (felszentelés, kereszt) és – az előző kettőt egybekapcsolva – a saját kulturális környezethez való tartozás kifejezése (a zentai csata napján, az e csata emlékére épülő templom tövében). „Rengeteg ember volt ott, és az embereknek nagyon sokat jelentett, az egész város ott volt” – mutatott rá egy interjúalanyom az emlékkút (és jelentéseinek) jelentőségére a „város”, azaz a zentai magyar közösség életében. A rítus résztvevői a következőképp interpretálták a kút jelképeinek és a felszentelő rítusnak az üzeneteit: „Itt minden magától értetődő, tehát nem köllött semmit megmagyarázni, itt a szimbólum egy az egyben megy.” „Szép volt és nagyszerű. Nagy felhajtás volt itt. De meg is érdemli, mert verejtékkel készült itt minden. De meg is érte, mert így tudjuk tisztelni az ezeréves magyarságot itten méltóképpen.”

Az eddig olvasottak fényében az elemzendő millenniumi rítust sem csupán a Kárpát-medencei ünneppsorozat egyik lokális jelenségeként értelmezhetjük, hanem a rítuson részt vevők közösségi életének szempontjából is.

Mint utaltam rá, a rítus egy többnapos ünneppsorozat záróeseménye volt. Az ezt megelőző alkalomok túlnyomó többsége a magyar kulturális tradíció bemutatását szolgálta („A délvidéki magyarság népviselete”, vajdasági települések „hagyományápoló csoportjainak műsora”, „Hagyományos játékaink – Játékos hagyományaink” stb.). Ezekben a közös tradíció elmélyítése fonódott egybe a „nemzeti hagyományok” értékrendszerében való elhelyezéssel, ame-

lyeket magyarországi meghívottak (pl. Honvéd Táncszínház, Budapest Táncgyűttes) reprezentáltak az ünneppsorozatban. Fontos megemlíteni még a „Délvidék” önmegfogalmazás kizárólagosságát az ünnepek során, amely eltér a vajdasági magyarok „hétköznapi” („Vajdaság”) megnevezésétől. Kutatásaim során kizárólag a nemzeti tartalmakat magában foglaló események és interakciók során találkoztam a „Délvidék” kifejezéssel mint a „nemzetrészt” rituális-identifikációs kötődésének megfogalmazásával (Papp, 2002). Az elmondottakat figyelembe véve érthetővé válhat számunkra egyik beszélgetőtársam értékelése a záróeseményről: „*Itt most, meglátod, minden összévág abból, amii eddig láttál.*”

A „Mindennapi kenyerünk” ünnepi idejét a Kis Szent Teréz-templomban tartott ünnepi szentmise, majd a Szent István Millenniumi Emlékkútnál tartott megemlékezés foglalta keretbe. Az utóbbi esemény nemzeti-vallási tartalmait az ünnepi műsorfüzet szavai is tudatosították a résztvevők számára: „*Megemlékezés a déli harangszót elrendelő pápai bulla 501. évfordulójáról, amely egyúttal a nagyszabású, a délvidéki magyarság minden generációját felöleli, őseink örökségének szellemi és tárgyi hagyatékát bemutatni szándékozó háromnapos rendezvénysorozat záróeseménye.*”

Ennek megfelelően a rítuson egyaránt részt vett a helyi vallási vezető, az egyházi kórus és egy fiatalokból álló „hagyományörző” táncgyűttes. A rítus üzenetei így összefüggve a korábban bemutatott rituális tér szimbólumaival a szervezők-építők tudatos stratégiáit tárta fel a résztvevőkben elmélyíteni hivatott jelentéstartalmakat tekintve.

A rítus által teremtett megélt idő szerkezeti tartalmai ötvözték a múlt megjelenítését (a harangszó története kapcsán felidézett középkor ideje, a szerzeteseket imára hívó hang felidézése s mindennek összekapcsolása a nándorfehérvári diadal nemzeti délvidéki történelmi idejével). Az egyházi vezető által felidézett mítikus pillanatokban így találkozhatott a nemzeti múlt a vallási-egyetemes jelentések összefüggéseivel. Mindez olyan érték és normarendszer elmélyítését is jelentette a rituális retorikában, amely a jelen időre vonatkozik, alkalmazandó életstratégiaként: „*Ma is egyszerre hív a harang, az egyház imára és a közösség teremtésére, összefogására.*”

*

A vallási-nemzeti-etnikai közösségi tartalmak múltbeli és jelenbeli összefonódásának újabb aspektusát tudatosította a résztvevőkben a topolyai fiatalok lakodalmas játéka is. A fenti tartalmakat kötötte össze a szakrális jelentéseket a saját díszletükön központi helyre helyezett feszület szimbolizációjával e fiatal csoport.

Mint láttuk, mindez összefügg a vallásnak a kulturális és nemzeti tradíciókat integráló szerepével. A millenniumi rendezvénysorozat a hagyomány elsődlegességét kommunikáló eseményeinek e múltbeli és jelenbeli tradicionális-kulturális tartalmainak jövőbeni fontosságát, nemzeti-etnikai időtengelyének linearitását közvetítette folyamatosan a rítus során, ahogyan az a résztvevők interpretációiból is kiderülhet számunkra: „*A hagyomány az ősök hagyatéka,*

benne van ugyanúgy a vallás, a népünk története, meg minden, amik vagyunk, ezt mutatták be ezek a gyerekek; nagyon jó látni, hogy van jövőnk. „Ha megnézed ezt a műsort, a fiatalok a házasságot, a gyermekáldást mutatták be hagyományosan, mert ez a hagyomány meg a jövőnk is. „Amit láttál, az mindenkinek tetszett, láttad, itt volt a város, mindenki körbeállta őket, nevettek, tapsoltak. Hogy miért? Mert ez a jövőbe vetett hitet és reménységet jelképezte” – fogalmazták meg beszélgetőtársaim a rítus jelentéstartalmait.

Felmerül azonban a kérdés: mennyiben általánosítható mindez a délvidéki magyarság egészének szempontjából.

Eddigi kutatásaimnak a fentiekkel összehasonlítható példái is alátámasztják az elmondottakat, de mivel azok is a résztvevő megfigyelés alkalmazásával értelmezett helyi-közösségi valóságokat mutatnak be, ezért a fenti kérdés továbbgondolásra való bocsátását, egy, az egész régió tapasztalatait megfogalmazó, és a vajdasági magyar társadalom összessége felé „üzenő”, írásból idéztek. E sorok a millennium alkalmából megjelenő, népszerű vajdasági magyar folyóirat mellékletének első lapjáról valók, ezért ezek forrásértéke alapvető. Az alábbi idézetek azonban nem társulnak még a délvidéki magyar közösségek mindegyikének empirikus-értelmező feltárásával, ezért, mint említettem, a fenti kérdés továbbgondolhatóságát, hipotetikus kérdésfeltevéseit segíthetik elsősorban az alábbiak az előbb bemutatott egyedi jelentéstartalmakhoz kapcsolódva:

„Mert nagy baj van ott – olvasható a Szabad Hét Nap millenniumi mellékletének bevezető oldalán –, ahol a nemzet vagy a kisebb közösség nem a megszentelt hagyományaiba, megtartó értékeibe kapaszkodik, hanem ezektől egészen elrugaszkodva, ezekről egészen megfeledkezve idegen értékeket és mintákat majmolva elfordul önmagától . . . ez történt a kisebbségi sors nyomorúságába taszított, megfélemlített és kismimizett délvidéki magyarsággal . . . Megfogyatkozott, megnyomorgatott, apátiába süllyedt kis közösségünk tagjai közül még mindig nagyon sokan nemhogy nem kapaszkodnak bele tíz körömmel megszentelt hagyományainkba, megtartó értékeinkbe, szívdobogató szimbólumainkba, hanem egyenesen idegeneknek vagy giccseseknek tartják azokat. Ezt tette velük, ezt tette velünk az elmúlt nyolcvan esztendő elnemzetietlenítő kisebbségpolitikája (szemben azokkal) . . ., akik pontosan tudják, hogy honnan jöttünk és hová tartozunk . . ., akik még képesek, akik még hajlandók visszatámaszkodni ezekhez a megszentelt hagyományokhoz és értékekhez. Önmagunkhoz. A nemzethez” (Dudás, 2000).

Az idézett írás általánosabb összefüggések felé mutató sorai megfelelni látszanak az általam feltárt empirikus valóságtartalmaknak, hiszen azonos interpretációkat hallhattam a zentai rítus résztvevőitől is: *„Ez itt most nem mese, tőlünk is sokan elvesztették a vallást, a hagyományokat, az értékeket. Nem büszkék rá, hogy magyarok, ezt most kell megváltoztatni, azért jó, hogy sokan voltunk itten, mert mások is láthatják, jó dolog magyarnak lenni. „Akik most itt vannak, azok, akik minden magyar és katolikus összejövetelen ott vannak, a többiek meg elrejtőznek, hát ott is maradhatnak, mi így is jól megvagyunk. „Az ünnepség megint előhozta a különbséget, hogy mi vajdaságiak nem vagyunk egységesen ma-*

gyarok, ebbe eddig bele is törődtünk, de hát most mindenkiről szó volt, minden magyarról, a nemzetről, ha ők nem érzik ezt, az ő bajuk, elegendem van már belőlük.

Kutatási tapasztalataim szerint az idézett indulatok szokatlan hangon szólnak a vajdasági magyar kisebbségi kultúra önértékeléséről. Mint korábbi tanulmányaimban rámutattam, az elmúlt évtizedek állami szocializációjának hatásai, illetve az ezekre válaszul gyakorlattá vált kisebbségi adaptációs stratégiák törésvonalakat hoztak létre a közösségben. Ezek a törésvonalak eddig is a tradíció és a vallási tartalmak, azaz a „*megszentelt hagyományok*” eltérő közösségi értékelése és megélése mentén váltak érzékelhetővé (Papp, 2001, 2002).

E konfliktusok azonban végül „*az ilyenek vagyunk mi*” kollektív-harmonizáló, regionális-vajdasági kisebbségi magyar identitásban találtak közös nevezőre. Az ettől eltérő fentebb idézett, indulatos jelzők mindegyike azonban a millenniumi jelentés kontextusában fogalmazódott meg, amelynek vajdasági olvasata – az olvasottak és a megfigyelt rítus esetében egyaránt – a nemzethez való tartozást, a Délvidék mint nemzetrész tudatát szimbolizálta és mélyítette el a közösség tagjai számára. Akik át is élték mindezt – jelen esetben a saját közösséghez való tartozás perifériájáról is –, kizárták mindazokat, akik nem fejezték ki azonos kötődésüket a regionális kultúrán túlvélő egyetemes-nemzeti tartalmakkal.

Láthattuk azt is, hogy a „millenniumi üzenet” („*megszentelt hagyományok*”) kommunikációs csatornája a vallás kulturális kognitív kontextusa volt. A vallási tartalmak belső-szagrális jelentései mellett tehát etnikus-társadalmi rendszerként is értelmezhetőek kutatott közösségeim életében. A vallás így a saját etnikumhoz való tartozást reprezentálja a közösség tagjai számára, főként mint a kulturális tradíció megőrzésének és áthagyományozódásának társadalmi-kulturális intézménye és rendszere.

A „*megszentelt hagyomány*” így válik a vallási-kisebbségi kultúra összefonódásának, értékrendszerének központi-integratív „sarokkövévé”, amellyel kommunikálva, amelyhez mérten a közösség tagjai és mikroközösségei megfogalmazzák identitásukat – gyakran konfliktusba is kerülve egymással. A bemutatott példák azért is lehetnek fontosak a vajdasági magyar kisebbségi kultúra megértésének szempontjából, mivel a nemzeti jelentéstartalmak is a fent említett vallási-kulturális kontextusban jelentek meg. Ennek fényében – úgy vélem – a millenniumi rítusokban résztvevők identitásában ezeknek az alkalmaknak a során mélyült el a nemzethez való tartozás mint tudatos kötődés, s ezáltal a kutatott közösségek etnikai tartalmait kutatva is új jelenségekkel fogunk találkozni a közeljövőben. (Erre utalnak a 2002. március 15-ei rítusokat elemző kutatásaim is.) (Papp, 2002)

A vallási kontextus értelmezése a fent említetteken kívül azért is fontos problémakörünk szempontjából, mivel a bemutatott rituális tér, valamint a leírt rítus időszerkezetének átélhetősége egyaránt lehetővé tették a szagrális-nemzeti tér és idő dimenzióinak szimbolikus kitágítását. A szimbolikus rituális jelképek, retorikák, cselekmények megtapasztalhatóvá, jelenlévővé tették a nemzeti múlt, az ősök idejének a jelennel és a jövő etnikus stratégiáival együtt

bemutatott egyidejűségét a regionalitáson, határokon átvélő, azokat irrelevánssá tevő térélményével összekapcsolva.

Egy fiatal interjúalanyom a következőképpen foglalta össze mindczt: „*Lehet, hogy volt, aki nem élte át velünk ezt a verőfényes napot, de látod, a város nagy része kint volt, a templomba be se fértünk, elfoglaltuk az egész teret. És itt együtt élhettük át az örök kötődéseinket. Boldognak kell, lehet lenni tehát, mert már Pál apostol is megmondta, ha hitetlenek is vesznek körül, még ha a feleséged is az, a te hited megszenteli őket is. Ezért van itt jövő, csak nem kell csüggedni, meg kell szentelnünk ezt a mi kis világunkat, sokat szenvedett népünket, családunkat.*”

A fiatalember által közvetített, a rituális üzenetekkel egybecsengő s így ezek „dekódolására” is példaként szolgáló, jövőbe mutató stratégiaként is értelmezhető meglátás az általánosabb, vallási-antropológiai-teológiai összefüggéseket sem nélkülözi. Beszélgetőtársam ugyanis úgy élte meg a fenti rítust, mintha az az etnikus-mikrotársadalmi ellentéteket, eltérő értékrendszereket is „megszentelte” volna. Ennek teológiai alapjául – meglátása szerint – Pál apostol szentírási „üzenete” szolgál. Az általa felidézett részben az apostol házastársi kapcsolatokban ad útmutatást a hívők számára:

„*A többieknek pedig én mondom, nem az Úr: ha egy testvérnek hitetlen felesége van, aki kész vele élni, ne bocsássa el! És ha egy asszonynak hitetlen férje van, és ez kész vele élni, ne hagyja el a férjét! Mert a hitetlen férj meg van szentelve hívő felesége által, a hitetlen feleség pedig hívő férje által; különben gyermekeitek is tisztátalanok volnának, így azonban szentek. Ha pedig a hitetlen házastárs válni akar, váljék el, nincs szolgaság alá vetve a hívő férj vagy a hívő feleség az ilyen esetekben. Mert arra hívott el minket az Isten, hogy békességben éljünk. Mert mit tudod te, asszony, megmentheted-e a férjedet? Vagy mit tudod, te férfi, vajon megmentheted-e a feleségedet?” (1 Kor 7,12–16)*

Pál apostol idézett kettős tanácsa⁵: a keresztény fél ne törekedjék arra, hogy elváljon pogány házastársától, de nem szükséges ezt minden módon megakadályoznia sem. Mint láttuk, mindez megfeleltethető a fentebb idézett interjúrészletek meglátásaival, a nemzeti tartalmak átélhetőségére irányuló közösségi törekvésekkel, valamint az ebben részt venni nem kívánó csoportok jellemzéseivel.

A szentírási részben idézett „*megszentelés*” azonban egyszerre fel is oldja a konfliktust a vallási tartalom irányából, hiszen ha – ahogy egyik interjúalanyom fogalmazott – „*ketté is válik a kultúra, a kultúránk, az sem tragédia, csak ha nem bízunk már a jövőben*”. A szentírási levél alapján tehát a rítus szentsége és tartalma nem veszít jelentőségéből, s így a konfliktuslehetőségek kiéleződése is elmarad a rítus résztvevői oldaláról. A nemzeti tartalom „*megszentelése*” tehát feloldja a lokális identitás etnikus stratégiáit megélt és alkalmazó csoportok által heterogénnek tekintett kisebbségi magyar közösség belső konfliktusait. Ennek megfelelően – egy interjúalanyom szavaival – a jövő „*gyermekai*” sem „*veszélyeztetettek*”, hiszen a „*megszentelt hagyományok*” időbeli linearitása biztosítja egy homogén nemzeti-kisebbségi közösség távlatát is a rítus résztvevői szerint. S ehhez ad ismét támpontot az előbb bemutatott szentírási üzenet az abból merítők számára (hiszen „*a keresztények Istennel való közösségének »tisztító« [megszentelő] hatása van házasságukra, családjukra*”), valamint – az eddig elemzettek olvasatában – a saját kulturális közösség egészét tekintve. (A Szentírásból idézettek és ezek magyarázataihoz I. *Biblia*, 1997: 1382)

A lokalitáson túli egységhez, a nemzeti univerzalitáshoz való integráció rituális, azaz egyszerre kognitív, emocionális, szimbolikus és szakrális megerősítésével találkozhattunk a fenti példák során. E megerősítés és megszentelés által az egész közösség egyesülhetett a fenti tartalmakkal, hiszen a rítuson nem résztvevők, a nemzeti-etnikai-kulturális tradícióra és identitásra másként fókuszálók is „*megszentelődtek*” a rítus által, a vallási-teológiai jelentéstartalmak kontextusában.

Mindezek a tartalmak végül a rítus időlinearitásának jelentéseivel (az „*ősök idejének*” összekapcsolódása a jelennel és a jövő generációk perspektívájával) kiegészülve a térben és időben egyaránt „*teljes*” lokális közösséget kapcsoló az „*egyetemes magyar nemzet*” világához.

JEGYZETEK

¹ 1697. szeptember 11-én a Savoyai által vezetett császári seregek döntő győzelmet arattak a török seregek felett Zentán: ez Zenta város emléknapja és legfontosabb közösségi ünnepe is a mai napig. (Vö. *Zenta monográfiája*, I.: 247–254.)

² Korábbi esettanulmányaimban láthattuk, hogyan mélyítik el a „magyar” egyházak a hittanórákon, táborozások alkalmával a magyar történelem és kultúra tartalmait, ennek látható jegyekkel kifejeződő párhuzamaként is értelmezhetjük a fentieket (Papp, 2001, 2002).

³ A vallási építmények nemzeti jelentését hordozó szimbólumokat kutatva hasonló, a fent említett tartalmakat „félreérthetetlenül” egyértelműsítő jelenséggel találkoztam a

csfksomlyói pünkösdi búcsú nemzeti tartalmakkal (is) összefüggő rituális építmények egyikének, a Szent Színpadnak az esetében is (Papp, 1997).

⁴ Természetesen a kútnak mindennapos funkciója is fontos, azaz hogy vizet lehet belőle inni. E triviálisnak tűnő megjegyzés akkor válik érthetővé, ha meggondoljuk, hogy a kút régebbi vize nem volt emberi fogyasztásra alkalmas. A bombázások, a szegénység, a „nehéz helyzetek” miatt az emberek rákényszerültek, hogy ezt a korábbi kutat használják. Mára ezt nyugodtan meg is tehetik, s ezáltal a reflexszerű, mindennapos rutin-tevékenységgel is megerősödhet a szimbólumok által közvetített jelentések szintén reflexszerű elmélyítése.

⁵ Szent Pál kinyilatkoztatásainak egyértelműsége és alkalmazhatósága kutatott közösségeimben korábban is felmerült a Szentírás egyéb részleteivel egyetemben mint hivatkozott és követett életstratégia beszélgetőtársaim számára.

IRODALOM

Biblia, magyarázó jegyzetekkel

1997 Magyar Bibliatársulat. Kálvin János Kiadó

BOGIÁR Lajos–PAPP Richárd

1999 *A tükör két oldala. Kulturális antropológiai kézikönyv.* BGF–KVIFK, Keleti Akadémia

DUDÁS Károly

2000 *Az otthon levőknek és a most hazaindulóknak.* A *Szabad Hét Nap* millenniumi melléklete. Szabadka, 2000. augusztus 16.

ELIADE, Mircea

1996 *A szent és a profán.* Budapest, Európa Kiadó

PAPP Richárd

1997 *Szakadékok és hidak. A magyar–román egymás mellett élés lehetőségei és stratégiai Hargita megyében.* Budapest, MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont

2001 *A vallásosság első szintje. Vallás, kultúra és identitás a Vajdaságban.* MTA Kisebbségkutató Intézete. www.mtaki.hu (Megjelenés előtt)

2001 Vallás és tradíció a Vajdaságban: avagy nyugdíjba ment-e a Télapó? *Ethnica* (3): 106–108

2001 Vallásosság és nemzettudat empirikus kutatási lehetőségei a határon túli magyar társadalmakban. *Regio* (1): 213–223

2001 Vallás és identitás a Vajdaságban: egy társadalomtudományi kísérletről. In: Tóth Károly (szerk.): *Ezredforduló. A tudomány jelene és jövője a kisebbségben élő közösségek életében.* Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 143–171.

2001 Etnikus vallások a Vajdaságban? *Kisebbségkutatás* (3) 415–437.

2002 Szakrális és etnikai tartalmak a Vajdaság felekezeti életében. *Ethnica* (1): 31–33.

2002 Kisebbség, kultúra, tradíció városon és falun: életképek a Vajdaságból. *Kisebbségkutatás* (2): 505–515.

2002 Egy millenniumi emlékkút jelentései a Vajdaságban. *Kultúra és Közösség*, (2): 7–13

2002 Történelmi egyházak a Vajdaságban: szakrális-etnikus stratégiák? In: Kovács Nóra–Szarka I. Ászlós (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 163–195.

2002 *Ritus és nemzet. A vajdasági magyar kisebbségi kultúra tükrében. Létünk* (2) Zenta monográfiája, I.

2000 Zenta: Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre